

Меліхова Т.О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри обліку, аналізу, оподаткування та аудиту
Запорізької державної інженерної академії

ОЦІНКА РІВНЯ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОСНОВНИЙ СКЛАДНИК ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ: УЗАГАЛЬНЕННЯ НАЯВНИХ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ ТА КРИТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Проаналізувавши підходи до оцінки фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки, виявлено, що вони базуються на таких підходах: індикаторному, ресурсно-функціональному, економіко-математичному, прогнозування банкрутства, оцінки фінансової стійкості підприємства, за функціональними складниками. Економіко-математичний підхід є більш складним, оскільки потребує залучення додаткових спеціалістів. Окрім того, вчені додатково виділяють підходи до фінансової безпеки як основного елемента економічної безпеки: дослідження грошових потоків, визначення інтегральних показників, стратегічно-цільовий підхід, підхід «мінімуму сукупного збитку, який завдається безпеці». Найбільш оперативним є розрахунок оцінки фінансової стійкості підприємства та прогнозування банкрутства. Ці методи допоможуть оперативно виявити загрози фінансово-економічній безпеці підприємства.

Ключові слова: оцінка, рівень, економічна безпека підприємства, фінансова безпека, методичні підходи.

Проанализировав подходы к оценке финансовой безопасности предприятия как основного элемента экономической безопасности, выявлено, что они базируются на следующих подходах: индикаторном, ресурсно-функциональном, экономико-математическом, прогнозирования банкротства, оценки финансовой устойчивости предприятия, по функциональным составляющим. Экономико-математический подход является более сложным, так как требует привлечения дополнительных специалистов. Кроме того, ученые дополнительно выделяют подходы к финансовой безопасности как основного элемента экономической безопасности: исследование денежных потоков, определения интегральных показателей, стратегически-целевой подход, подход «минимум совокупного ущерба, наносимого безопасности». Наиболее оперативным является расчет оценки финансовой устойчивости предприятия и прогнозирования банкротства. Эти методы могут оперативно обнаружить угрозы финансово-экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: оценка, уровень, экономическая безопасность предприятия, финансовая безопасность, методические подходы.

Постановка проблеми. Економічна безпека підприємства являє собою складну систему, в основі якої лежить його фінансова безпека. У системі економічних інтересів підприємства найбільш значущим є його стабільне функціонування, що забезпечується стійким фінансовим станом, збільшенням прибутку та подальшим розвитком його діяльності. Своєчасне діагностування зовнішніх та внутрішніх загроз для нівелювання їх негативного впливу забезпечується використанням оцінки рівня фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки досліджували такі науковці: Д.С. Мацеха [1], О. Антонова [2], А.М. Вергун, К.В. Стріжко [3], Л.О. Матвійчук [4], Л.І. Донець, Н.В. Ващенко [5], О.П. Полтініна, А.В. Нескуба

[6], К.С. Горячева [7], О.І. Барановський [8], Н.О. Ковальчук, А.Г. Корбутяк [9], І.П. Мойсеєнко, М.Я. Демчишин [10], О.В. Ареф'єва [11], Л.О. Чаговець [12; 13], Н.Н. Пойда-Носик [14], М.О. Кокнаєва [15], К. Горячева [16], Г.В. Козаченко, В.П. Пономарьова, О.М. Ляшенко [17], І.О. Александров [19], І.О. Бланк [20], В.М. Зарубинський [21], С.М. Ілляшенко [22; 23], М.М. Єрмошенко [24], В.В. Шликов [25], Ю.Б. Кракос [26], Т.М. Гладченко [27]. Позитивно оцінюючи результати проведених досліджень, слід зазначити про відсутність єдиної точки зору науковців щодо методики її проведення.

Метою дослідження є узагальнення наявних методичних підходів до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки для вибору оптимальних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для обґрунтування системи показників економічної безпеки підприємства Д.С. Мацеха

запропонував концепцію економічної безпеки, яка побудована на основі комплексного підходу та складається з таких блоків:

– перший блок – виявлення і класифікація загроз економічній безпеці, що показує здатність миттєво реагувати, вчасно ліквідувати, запобігати, припиняти, нейтралізувати, локалізувати появу загроз;

– другий блок – визначення та групування об'єктів моніторингу функціональних складників економічної безпеки, а саме: необхідність створення системи моніторингу економічної безпеки зумовлена наявністю взаємозв'язку проблем економічної безпеки і різноманітних загроз економічній безпеці;

– третій блок – формування сукупності показників і бази даних для діагностики функціональних складників економічної безпеки, за яких виконуються такі умови: сукупність показників має бути взаємозв'язана в рамках загальної принципової схеми діагностики; сукупність показників повинна відповідати переліку основних загроз функціональних складників економічної безпеки; перелік показників має бути мінімальним, легкодоступним і простим у розрахунках; показники повинні бути синхронізовані в часі, це дасть змогу обмежити використання значної кількості показників [1].

Доречно більш детально зупинитися на дослідженні методичних підходів до фінансової безпеки як основного елементу економічної безпеки підприємства.

У наукових дослідженнях існує багато варіантів методологічних підходів до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. Так, О. Антонова пропонує їх класифікувати залежно від низки особливостей, а саме:

1. від ефективності діяльності підприємства, яка відображається у його звітності, оскільки у цьому разі оцінка рівня фінансової безпеки може здійснюватися на основі кількісних та якісних показників або ґрунтуватися на змішаній інформації;

2. залежно від визначення оціночних показників; за допомогою цього методу можна виділити агрегатний, коефіцієнтний, інтегральний, урівноважений, беззбитковий підходи [2].

Своєю чергою, А.М. Вергун, К.В. Стріжко [3], Л.О. Матвійчук [4, с. 330 класифікували підходи до визначення рівня фінансової безпеки підприємства, розділивши їх на три великі групи:

– ті, що пропонують оцінювати рівень фінансової безпеки як складник економічної безпеки підприємства (С.М. Ілляшенко, Ю.Б. Кракос, Н.І. Серик, О.В. Ареф'єва, Т.Б. Кузенко, Л.І. Донець, Н.В. Ващенко);

– ті, що пропонують оцінювати рівень фінансової безпеки на основі визначення загаль-

ного стану фінансової діяльності підприємства (І.О. Бланк, І.А. Александров, О.А. Орлова, А.В. Половян, О.М. Підхомний, Л.С. Яструбецька);

– ті, що пропонують визначати інтегральний показник фінансової безпеки підприємства, а саме на основі розрахунку фінансових коефіцієнтів (Т.Ф. Косянчук, Л.П. Гомілко, О.Л. Пластиун, О.А. Кириченко, І.В. Кудря) та на основі визначення рівня безпеки складників фінансової безпеки (К.С. Горячева).

У своїх дослідженнях більшість науковців, таких як Л.І. Донець, Н.В. Ващенко [5, с. 161–163], О.П. Полтініна, А.В. Нескуба [6, с. 161–163], методики визначення рівня фінансової безпеки підприємства розподілили на шість груп:

– дослідження грошових потоків [7];
– оцінка фінансової стійкості підприємства [5; 19–23];

– методи прогнозування банкрутства [22–25];
– визначення інтегральних показників [26];
– визначення фінансових показників-індикаторів [7; 26; 27];
– ресурсно-функціональний підхід [20].

Продовжуючи думку вищезазначених авторів, К.С. Горячева у своєму дослідженні наводить таке групування методичних підходів із зазначенням їх недоліків:

1) індикаторний (порівняння фактичних значень показників фінансової безпеки з пороговими значеннями індикаторів її рівня). Порогові значення індикаторів фінансової безпеки – це граничні величини, порушення яких призводить до формування негативних тенденцій (виникнення загроз) у сфері фінансової безпеки. За такого підходу найвищий рівень фінансової безпеки підприємства досягається за умови, що вся сукупність індикаторів знаходиться в межах порогових значень, а порогове значення кожного з індикаторів досягається не за рахунок інших [7]. Ми згодні з автором, що цей підхід є правильним і виправданим. Однак використання цього підходу залежить від використання граничних значень, які змінюються залежно від стану зовнішнього середовища, на яке підприємство не завжди може впливати, а частіше просто пристосовується до нього;

2) ресурсно-функціональний, який включає в себе: а) оцінку стану фінансової безпеки на основі оцінки рівня використання фінансових ресурсів за спеціальними критеріями – власними фінансовими ресурсами і позиковими; б) оцінку рівня виконання функцій – забезпечення високої фінансової ефективності діяльності підприємства, його фінансової стабільності і незалежності [7]. Ми згодні з автором, що цей підхід є досить об'ємним, оскільки забезпечення фінансової безпеки розповсюджується на всю

діяльність підприємства, а також розрахунки зводяться до оцінки використання ресурсів на підприємстві;

3) на основі використання критерію «мінімум сукупного збитку, який завдається безпеці» [7]. На нашу думку, цей критерій дуже важко розрахувати через відсутність необхідних для цього бухгалтерських і статистичних даних, тому для цього необхідно вести додатковий облік, а отже, ми погоджуємося з автором, що в такому разі показник можна буде розрахувати лише експертним шляхом, який має свої межі точності;

4) достатності оборотних коштів (власних і позикових) для здійснення виробничо-збутової діяльності [7]. Ми згодні з автором, що цей підхід вузький, його використовують під час оперативного визначення рівня фінансової безпеки, оскільки він зачіпає окремі види фінансової діяльності підприємства, отже, й фінансової безпеки. Оцінку його рівня К.С. Горячева пропонує здійснювати по кожному функціональним складником фінансової безпеки, а потім експертним шляхом визначати інтегральний показник.

Важливість індикаторного підходу відзначає О.І. Барановський [8, с. 14], але він розглядає оцінку фінансової безпеки тільки з боку держави, а не підприємства.

Н.О. Ковальчук та А.Г. Корбутяк описують ресурсно-функціональний підхід, який полягає у визначенні часткового функціонального критерію в розрізі окремих функціональних складників фінансово-економічної безпеки. На їхню думку, його розраховують як відношення сукупного упередженого збитку (отриманої вигоди) за окремим складником фінансово-економічної безпеки підприємства до суми витрат, пов'язаних із реалізацією заходів щодо попередження збитків від впливу негативних явищ і вартості понесеного збитку, який не вдалося попередити. Вони вважають, що чим вище значення цього показника, тим більше вигоди від здійснених заходів щодо забезпечення фінансово-економічної безпеки окремого функціонального складника підприємства [9]. Отже, ми підтримуємо думку науковців та вважаємо, що цей підхід є одним із головних підходів, що найчастіше використовується.

І.П. Мойсеєнко, М.Я. Демчишин [10, с. 251–263], О.В. Ареф'єва [11, с. 110–112], Л.О. Чаговець [12, с. 185–189; 13, с. 177–186] виділяють економіко-математичний підхід до оцінювання рівня фінансово-економічної безпеки суб'єктів господарювання. Але ми згодні з думкою Н.Н. Пойда-Носик [14], що на практиці важко застосувати цей метод, оскільки його результати розглядаються з боку математики, а не з боку управління.

На наше переконання, дуже цікавою є думка Н.Н. Пойда-Носик щодо використання стратегічно-цільового підходу, який повинен базуватися на оцінці рівня досягнення стратегічно-важливих фінансових цілей (максимізація чистого грошового потоку, ринкової вартості підприємства, узгодженість основних фінансових інтересів учасників) та передбачає коригування фінансової стратегії розвитку відповідно до рівня фінансової безпеки. Вчений уважає, що цей підхід підтверджує наявність вартісного підходу, за допомогою якого здійснюється оцінка з урахуванням подальшої можливості нарощувати капіталізацію підприємства, збільшувати його ринкову вартість. Вартісний підхід до управління фінансовою безпекою підприємства сприймає підприємство як інвестиційний товар, який цікавить саме інвесторів, тому розрахунки спрямовані на максимізацію вартості підприємства [14].

Ми підтримуємо обґрунтовану думку М.О. Кокнаєвої, що застосування лише ресурсного підходу до оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства у сучасних умовах є необґрунтованим, оскільки власне безпека трактується як здатність (спроможність) підприємства протистояти загрозам та забезпечувати його розвиток у майбутніх періодах [15]. Автор наголошує на доцільності застосування економіко-математичного підходу, оскільки за допомогою саме цього методу виявляють основні прями (зворотні), лінійні (нелінійні) взаємозв'язки між різними факторами, які визначають напрями і можливості зміцнення фінансово-економічної безпеки підприємств. До того ж на основі економіки-математичного підходу можуть бути сформовані різні сценарії розвитку підприємства за умови зміни того чи іншого фактора, що є важливим під час обґрунтування вибору фінансово-економічної стратегії розвитку підприємства. Недоліком більшості методичних підходів, які передбачають застосування моделювання процесів фінансово-економічної безпеки підприємства, є те, що прогнозування зазначених процесів здійснюється на основі ретроспективного аналізу та лінійної проєкції рядів динаміки окремих факторів [15]. Також автор уважає, що важливим складником є врахування рівня прибутковості, оскільки прибуток є однією з основних цілей функціонування суб'єкта господарювання. Цю тезу доповнює К. Горячева [16, с. 67–69], яка зазначає, що саме на основі показника прибутку варто формувати методичний підхід до оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємства. Взаємозалежність рентабельності та фінансово-економічної безпеки зумовлена тим, що, з одного боку, рентабельність може форму-

вати фінансово-економічну безпеку в умовах розвитку підприємства, а з іншого – стійкий фінансово-економічний розвиток передбачає підвищення рентабельності на основі розширення потенціалу залучення зовнішніх ресурсів розвитку. Варто відзначити цільове зближення рентабельності та фінансово-економічної безпеки. Але якщо економічне зростання більшою мірою пов'язане з темпами розвитку, то фінансово-економічна безпека – з досягненням рівноваги. Тож для безпечного розвитку підприємства слід забезпечити таке економічне зростання, яке зберігає і навіть зміцнює фінансово-економічну стійкість [15].

І, насамкінець, ми погоджуємося з висновками тих авторів, які вважають, що підприємство перебуває в економічній безпеці за умови, якщо його господарська діяльність є прибутковою [18].

Висновки з проведеного дослідження. Проаналізувавши підходи до оцінки фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки, ми бачимо, що вони базуються на індикаторному, ресурсно-функціональному, економіко-математичному підходах, а також прогнозування банкрутства, оцінки фінансової стійкості підприємства, за

функціональними складниками. Економіко-математичний підхід, на нашу думку, є більш складним, оскільки потребує залучення додаткових спеціалістів. Окрім того, вчені додатково виділяють такі підходи до фінансової безпеки як основного елемента економічної безпеки: дослідження грошових потоків, визначення інтегральних показників, стратегічно-цільовий підхід, підхід «мінімуму сукупного збитку, який завдається безпеці». На нашу думку, найбільш оперативним є розрахунок оцінки фінансової стійкості підприємства та прогнозування банкрутства. Ці методи допоможуть оперативно виявити загрози фінансово-економічній безпеці підприємства.

Дослідження показало, що під час оцінки фінансової безпеки підприємства як основного елемента економічної безпеки вчені не розглядають такі підходи: прибутково-інвестиційний, тримірний, індикаторно-індексний, програмно-цільовий, експертний, матричний, вузькофункціональний, підхід на основі теорії економічних ризиків, бухгалтерський підхід. Але ми вважаємо, що їх доцільно застосовувати для оцінки рівня фінансової безпеки як основного елемента економічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Мацега Д.С. Функціональні складові економічної безпеки та показники їхньої оцінки для підприємств легкої промисловості. URL: file:///C:/Users/Nout/Downloads/Vsed_2013_1_21%20(1).pdf.
2. Антонова О. Систематизация методических подходов до оцінки фінансової безпеки підприємства. Економіка. 2010. № 6(106). С. 3–7.
3. Вергун А.М., Стріжко К.В. Сучасні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4142>.
4. Матвійчук Л.О. Методи визначення рівня фінансової безпеки підприємства. Вісник ЖДТУ. Серія «Економічні науки». 2010. № 4(54). С. 330–332.
5. Донець Л.І., Ващенко Н.В. Економічна безпека підприємства: навч. посіб. для студ. ВНЗ. К.: ЦУЛ, 2008. 240 с.
6. Полтініна О.П., Нескуба А.В. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємств: методичний аспект. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2010. № 29. С. 161–163.
7. Горячева К.С. Оцінка рівня фінансової безпеки підприємства. URL: <http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/3159/1/Gorjacheva.pdf>.
8. Концепція економічної безпеки України / за ред. В.М. Геєць (підгот.). К.: Логос, 1999. 56 с.
9. Ковальчук Н.О., Корбутяк А.Г. Підходи щодо оцінювання фінансово-економічної безпеки вітчизняних підприємств. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/binf_2014_10_42.
10. Мойсеєнко І.П., Демчишин М.Я. Економетричний аналіз стану економічної безпеки суб'єктів господарювання. Наук. вісн. Львів. держ. ун-ту внутрішніх справ. Серія «Економічна». 2010. Вип. 3. С. 251–263.
11. Ареф'єв В.О. Моделювання управлінських впливів щодо формування системи фінансової безпеки підприємств. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2011. № 36. С. 110–112.
12. Чаговець Л.О. Модель оцінки рівня фінансової складової економічної безпеки підприємства. Математичні моделі та інформаційні технології в сучасній економіці: монографія; за ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова. Суми: УАБС НБУ, 2007. 246 с.
13. Чаговець Л.О. Застосування апарату нечіткої логіки для оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Сучасні та перспективні методи і моделі управління в економіці: монографія; у 2-х ч.; за ред. д-ра екон. наук, проф. А.О. Єпіфанова. Суми: УАБС НБУ, 2008. Ч. 1. С. 177–186.
14. Пойда-Носик Н.Н. Науково-методичні підходи до оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. URL: <http://journals.uran.ua/index.php/2225-6407/article/view/16019>.
15. Кокнаєва М.О. Особливості формування методичного інструментарію дослідження фінансово-економічної безпеки торговельних підприємств. Економічний часопис-XXI. 2012. № 5–6. С. 53–55.

16. Белоус Н.Д. Теоретичне узагальнення складових та факторів формування економічної безпеки підприємств. URL: <http://econjournal.vsau.org/files/pdfa/664.pdf>.
17. Экономическая безопасность: сущность и механизмы обеспечения: монография / Г.В. Козаченко, В.П. Пономарев, О.М. Ляшенко. К.: Либра, 2003. 280 с.
18. Животенко В.О. Оцінка рівня економічної безпеки аграрних підприємств в умовах протидії зовнішнього середовища. Наука в інформаційному просторі. Актуальні питання економіки. Д., 2011. Т. 6. С. 65–67.
19. Оценка финансовой безопасности промышленного предприятия / И.А. Александров, Е.А. Орлова, А.В. Половян. Наукові праці ДонНТУ. 2002. № 46. С. 12–19.
20. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью предприятия. К.: Эльга, Ника-Центр, 2004. 784 с.
21. Зарубинский В.М., Зарубинская Н.С. Финансовое управление предприятием на основе использования открытой информации. Актуальні проблеми економіки. 2002. № 12. С. 31–41.
22. Ильяшенко С.Н. Оценка составляющих экономической безопасности предприятия. Науч. тр. ДонНТУ. 2002. № 48. С. 16–22.
23. Ильяшенко С.М. Складові економічної безпеки підприємства і підходи до їх оцінки. Актуальні проблеми економіки. 2003. № 3. С. 12–19.
24. Ермошенко М.М., Горячева К.С. Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємство: монографія. К.: Національна академія управління, 2010. 232 с.
25. Шлыков В.В. Комплексное обеспечение экономической безопасности предприятия. СПб., 2007. 138 с.
26. Кракос Ю.Б., Разгон Р.О. Управління фінансовою безпекою підприємств. Економіка та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики. 2008. № 1(1). С. 86–97.
27. Гладченко Т.М. Економічна безпека підприємницької діяльності. Актуальні проблеми міжнародних відносин. К.: Київський університет, Інститут міжнародних відносин, 2001. Вип. 26. С. 295–299.

Melikhova T.O.

ASSESSMENT OF THE LEVEL OF THE ENTERPRISE FINANCIAL SECURITY AS THE MAIN COMPONENT OF ECONOMIC SECURITY: A SYNTHESIS OF EXISTING METHODOLOGICAL APPROACHES AND CRITICAL ANALYSIS

The enterprise's economic security is a complex system based on its financial security. In the system of economic interests of the enterprise, the most significant is its stable functioning, which is ensured by a stable financial condition, an increase in profit and the further development of its activities. Timely diagnosis of external and internal threats to minimize their negative impact is ensured by the use of an assessment of the level of financial security of the enterprise as a key element of economic security.

The aim of the work is to summarize the existing methodological approaches to assessing the level of financial security of the enterprise as the main element of economic security in order to select the optimal ones.

The article analyses approaches to assessing the enterprise's financial security as a key element of economic security, they are based on the following approaches: indicator, resource-functional, economic-mathematical approach, forecasting of bankruptcy, estimation of the financial stability of an enterprise, approach to functional components. The economic and mathematical approaches, in our opinion, are more complex, as they require the involvement of additional specialists. In addition, scholars further highlight the approaches to financial security as a key element of economic security, such as: cash flow research, the definition of integral indicators, strategic target approach, and "minimizing the total damage to security" approach. In our opinion, the most operational is the calculation of the assessment of the financial sustainability of the enterprise and prediction of bankruptcy. These methods will help quickly identify threats to the financial and economic security of the enterprise.

The research has shown that the following approaches are not considered by scientists in evaluating financial security of an enterprise as the main element of economic security, namely: profit-investment approach, three-dimensional approach, indicator-index approach, programmatic target approach, expert approach, matrix approach, narrow-functional approach, approach on the basis of the theory of economic risks, accounting approach. But we believe that it is advisable to use them to assess the level of financial security as a key element of economic security.

Key words: assessment, level, economic security of enterprise, financial security, methodical approaches.